

**VIIPURIN SUOMALAISEN
KIRJALLISUUSSEURAN
toimitteita**

3

Helsinki 1978

ISBN 951-95402-0-2 (koko teos)
ISBN 951-95402-3-7 (osa 3)

Helsingin Paino Oy

AARNE HUUSKONEN

Aleksanteri Rahkonen, karjalainen runoilija

Piirteitä hänen elämästään, elämänympäristöstään ja runoilijantyöstään

Syksyllä 1862 saapui Helsinkiin 21-vuotias viipurilainen ylioppilas Aleksanteri Rahkonen aloittelemaan lukujaan yliopistossa. Ajankohta, jolloin hän aloitti opintonsa, oli monella tavalla merkittävä. Juuri 1860-luvulla alkoi innokas ja vilkas isänmaallinen työ kirjallisella kuten muillakin aloilla, eikä tässä työssä Itä-Suomi tahtonut olla muita huonompi. Jo edellisellä vuosikymmenellä oli sieltä noussut kirjallisia kykyjä, kuten Schröder, Hannikainen, Mansikka ja Rätty ja tällä uudella vuosikymmenellä ilmestyi uusia: Slöör (Santala), Krohn (Suonio), Rahkonen ja myöhemmin Godenhjelm, Vuorinen ja Jännes. Kaikki he omalla tavallaan edustivat ”Vanhan Suomen” kansallista heräämistä, liittymistä henkisessä mielessä muuhun Suomeen.

Kirjallisuudessa vallitsi 1860-luvulla Runebergin ja Topeliuksen henki. Aika oli ihanteellista, kansallista ja suomalaista. Runouden aiheina olivat isänmaa, suomen kieli, Suomen kansa, ihmisyy, vapaus, rakkaus, luonto ja kevät. Tällaiseen ilmapiiriin joutui Rahkonen Helsinkiin tultuaan ja ammensi siitä elämänsä katsomuksensa.

Aleksanteri Rahkonen oli, kuten yleensä tuolloin opintielle päässeet suomalaiset nuorukaiset, köyhästä kodista. Hänen isänsä oli mylläri Taavetti Paavonpoika Rahkonen ja äitinsä työmiehentytär Eeva Avikainen. Rahkosukua oli 1800-luvun alkupuolella monessa Karjalan kannaksen pitäjässä, varsinkin Muolaassa, Heinjoella ja Antreassa Vuoksen varrella, josta suvun jäseniä levisi laajalti Karjalaan, mm. Viipuriin 1830-luvulla. Aleksanteri Rahkonen isoisä Paavo Rahkonen oli myllärinä Muolaan Kuusaan kylässä, josta hänen vaimonsa Anna Hämäläinen siirtyi leskeksi jäätyään Viipurin pitäjään, ensiksi Ylä-Säiniölle ja sitten Ykspäähän, jossa runoilijan isä Taavetti Rahkonen meni naimisiin Eeva Avikaisen kanssa. Avioliitosta oli neljä lasta, joista esikoinen Aleksanteri Rahkonen syntyi 26.6.1841.

Runoilijan isästä, joka kuoli nuorehkona keuhkotautiin, ei ole jäänyt tietoja, mutta äidistä, joka oli kotoisin Viipurin pitäjästä, on selvempi kuva. Hän oli luonteeltaan herkkä ja hilpeä, ”iloitsi iloisten kera ja suri surevaisten kanssa”, hänellä oli tarkka huomiokyky ja hän osasi näkemäänsä kertoa elävästi. Hän oli auttavainen ja vieraanvarainen, mutta samalla vakava ja päättäväinen, niin että hänen tahtonsa oli kotona ylinnä. Aleksanteri esikoisena oli äidin lempilapsi ja molemmissa oli huomattavissa yhteisiä luonteenpiirteitä.

Isän kuoltua leski muutti Viipuriin, jossa avioitui kupariseppämestari Elias Meurosen kanssa v. 1849, ja tämä avioliitto kesti sitten neljäntäkymmentä vuotta. Mestari Meuronen omisti komean talon silloisen Pukkikadun (1.

A. Rahkonen.

Ainonkadun) varrella. Meurosen taloon, joka oli kaupunginosansa suurimpia, kuului kolme rakennusta: asuin-, työ- ja ulkokuonerakennus. Asuinrakennuksessa oli keittiö ja neljä huonetta. Työrakennuksessaan valmisti ukko Meuronen mm. viinapannuja. Hän kuului kaupungin vanhimpiin, oldermanneihin, otti osaa yleisiin harrastuksiin kuuluen mm. ns. Vilken koulun johtokuntaan ja oli v. 1875 valtuusmiesehdokkaana.

Mestari Meuronen oli ammatistaan ylpeä, ystävien seurassa leikkisä, mutta oppilailleen vaativainen. Suomessa elettiin tuolloin vielä ammattikuntalaitoksen aikaa, ja Meurosellakin oli useita kisällejä ja oppipoikia, edellisiä tavallisesti kaksi samalla kertaa ja jälkimmäisiä neljä. Mestareilla oli tapana aamuisin kokoontua juomaan teetä ja maistelemaan "väkeviä" hotelli Finlandiaan tai Dagmariin, missä keskusteltiin ammattiin kuuluvista asioista ja ajan tapahtumista.

Elias Meurosella ja Eeva Rahkosella oli yhteisiä lapsia viisi, joista useimmat kuolivat nuorina tai parhaassa iässä. Vanhin poika Jonne peri myöhemmin isänsä liikkeen ja mestarin arvon. Perimätiedon mukaan hän oli suomenmielinen: niinpä hän muutti ammattikilvessä olleen nimimuodon "Meuroin" asuun Meuronen. Ajan tavan mukaan perheen elämä oli hyvin patriarkallista.

Tällaisessa ympäristössä vietti Aleksanteri Rahkonen lapsuusvuotensa. Syksyllä 1852 hän pääsi alkeiskoulun jälkeen ruotsinkieliseen lukioon, joka vuoteen 1842 oli ollut Viipurissa saksankielinen. Koulu oli kuusiluokkainen, jossa neljä ensimmäistä luokkaa vastasi korkeampaa alkeiskoulua ja kaksi ylintä muodosti varsinaisen lukion. Koulussa luettiin eräitä aineita venäjäksi, mitä seikkaa puolustettiin kouluasetuksessa sillä, että osa Viipurin läänin asukkaista oli syntyperältään venäläisiä ja uskonnoltaan kreikkalais-katolisia. Tämä tietenkin herätti vastenmielisyyttä kaupungin asukkaissa eivätkä he mielellään panneet lapsiaan sellaiseen opinahjoon. Tämän johdosta lukio lakkautettiinkin v. 1857.

Kouluelämä oli monessa suhteessa nykyisestä eroavaa. Lukiolaisilla oli tummansinisestä verasta valmistettu koulupuku, nutussa musta, samettinen pystykaulus ja kaksi riviä lyyran kuvalla koristettuja, kullattuja nappeja. Pukua pidettiin kuitenkin tavallisesti vain juhlatilaisuuksissa. Venäjän kielellä luettavista aineista, lähinnä historiasta ja maantiedosta, annettiin kerralla läksyksi kymmenkunta riviä, jotka oli luettava ulkoa. Opettaja ei läksyä antaessaan eikä liioin sitä kuulustellessaan selostanut rivien sisällystä ja merkitystä. Vain ani harva oppilas selviytyi niistä omin voimin eikäpä tällaisesta opetuksesta oppilaalle ollut paljon hyötyä.

Koulukuria pidettiin yllä ns. kloballa, joka oli tukeva koivunvirpi-putsukka. Se oli aina luokkahuoneessa, tavallisesti opettajanpöydällä ja tarpeen tullen sillä läimäytettiin oppilaan kämmenelle. Klobbaa ei kuitenkaan pelätty niin paljon kuin tukkapöllyä, jolloin onneton oppilas saattoi menettää tukun hiuksiaan. Kerrottiin myös, että muuan opettaja tarttui oppilaansa housujen takamuksiin ja heitti hänet vasten mustataulua.

Lukion oppilaat edustivat kaupungin kaikkia kansallisuuksia: suomen-, ruotsin-, saksan- ja venäjänkielisiä, joskin suomea ymmärsivät melkein kaikki kaupunkilaiset. Koulun opetuskielenä oli ruotsi, ja tästä syystä monet sellaiset oppilaat, joiden kotikielenä oli jokin muu kieli, joutuivat oppimisvaikeuksien takia eroamaan jo koulun alaluokilta. Harva suomenkielinen oppilas kykeni ponnistelemaan ylioppilaaksi asti. Tunnettu sanomalehtimies V. Lounasmaa mainitseekin, että hänen suomenkielisistä luokkatovereistaan vain Aleksanteri Rahkonen jaksoi lukea ylioppilaaksi.

V. 1857 lakkautetun lukion sijaan perustettiin ns. Kothenin koulu, jonka ohjelmaan vaikutti suuresti vanhoillinen kirkollisasiainpäällikkö Kasimir von Kothen. Kouluun kuului kolmiluokkainen siviililukio ja neljäloukkainen korkeampi alkeiskoulu. Aleksanteri Rahkonen oli siihen mennessä käynyt viisi vuotta ruotsinkielistä lukiota: hänet oli vuoden päästä 1853 siirretty toiselle luokalle, sekundalle, ja sitten kahden vuoden päästä 1855 kolmannelle, tertialle, mutta vasta v. 1858 neljännelle, mihin vaikuttivat osaksi myös Krimin sota ja v. 1857 tapahtunut koulujärjestyksen muuttuminen. Uuteen kouluun ei siirretty ilman erityistä tutkintoa, ja tämä kävi päinsä helpommin ruotsinkieliselle oppilaalle, joita oli kaksi Rahkosen luokkatoveria.

Aleksanteri Rahkonen joutui näin syksyllä 1857 uudestaan kolmannelle luokalle ja selvisi vasta seuraavana vuonna neljännelle. Tämän yläalkeiskoulun kaksivuotisen kurssin Rahkonen siis läpäisi vuodella, syksyllä 1860 hän oli siviililukion ensimmäisellä luokalla, 1861 toisella luokalla ja 27.8.1862 hän sai päästötodistuksen yliopistoon. Tuolloin ylioppilastutkinto suoritettiin säännöllisesti syksyllä. Koulun rehtorina oli K.V. Ahrenberg, etevä ja tarmokas koulumies, joka oli soveltanut kouluunsa monia uusia pedagogisia muotoja. Koulussa oli hyvä järjestys, vaikka entinen klobba oli poistettu luokkahuoneesta. Rehtori sai oppilaansa innostumaan aineisiin, hedelmätöntä ulkoalukua oli supistettu. Koulun tarkoituksena oli virkamiesten valmistaminen hallinnollisiin toimiin. Klassillisia kieliä ei opetettu, vaan saksaa, venäjää ja ranskaa sekä luonnontieteitä ja matematiikkaa luettiin enemmän kuin aikaisemmissa kouluissa. Lisäksi oppiaineita olivat kemia, geologia, jopa lainoppikin.

Koulu sijaitsi entisessä piispantalossa, joka paksuine seinineen ja syvine ikkunakomeroineen joka hetki muistutti kaupungin historiasta.

Tämäkään koulumuoto ei Viipurissa päässyt suosioon, joten se oppilaiden puutteen takia lakkautettiin v. 1862, siis samana vuonna kuin Aleksanteri Rahkonen pääsi ylioppilaaksi. Syynä oppilaiden vähälukuisuuteen oli ennen kaikkea vanhojen kielten puuttuminen opetusohjelmasta, mikä vaikeutti opintoja yliopiston historiallis-kielitieteellisessä osastossa ja teologisessa tiedekunnassa.

Aleksanteri Rahkonen oli käynyt kymmenen vuoden ajan kahdessa oppikoulussa, joiden opetuskielenä oli ollut ruotsi ja osaksi venäjä ja joissa oli luettu saksaa, ranskaa, latinaa ja ehkä myös kreikkaa. Suomen kieltä (suomalaista lukemistoa) oli luettu yläalkeiskoulun kolmannelta luokalta lähtien, neljännellä luokalla Kalevalaa, joskin varsin hatarasti. Siviililukiossa luettiin suomea vain ensimmäisellä luokalla, sillä suomen kielen taitoa ei katsottu tuleville hallinnon virkamiehille yhtä tarpeelliseksi kuin esim. venäjän ja saksan taitamista.

Syksyllä 1862 ylioppilas Rahkonen aloitti opiskelunsa Helsingin yliopistossa kirjoittautuen filosofisen tiedekunnan fyysis-matemaattiseen osastoon ja aikoen lukea insinööriksi. Vaikutteet tämän alan valitsemiseen olivat epäselvät. Tosin hän parin ensimmäisen opintovuoden aikana suoritti jonkin pienen esitutkinnon, mutta lopetti sitten lukunsa alkaen harrastaa muita hänestä mielenkiintoisempia asioita. Hän otti osaa silloiseen vilkastuvaan osakuntaelämään kirjoitellen mm. runoja osakuntalehteen Savo-Karjalaiseen. Hän ei näet kuulunut Viipurilaiseen kansakuntaan, vaan Savo-karjalaiseen, joka oli Itä-Suomen suomenkielisten ylioppilaiden osakunta, jota vastoin ruotsinkieliset ja -mieliset itäsuomalaiset liittyivät Viipurilaiseen osakuntaan.

Keväällä 1863 Rahkonen osallistui alkavaan luentotoimintaan Helsingin käsityöläisille. Tuolloin muutamat yliopiston nuoret opettajat, etenkin Julius Krohn, ja muutamat innokkaat ylioppilaat alkoivat pitää helppotajuisia luentoja kansalle. Innokkaimpia luennoitsijoita oli Rahkonen, joka luennoissaan käsitteli paraasta päästä luonnon- ja kansatieteellisiä aiheita. Kesällä 1863 hän retkeili Jääskessä ja Antreassa, joiden elämää ja kansantapoja hän kuvasi esitelmissään. Loma-aikoinaan hän järjesti myös Viipurissa samantlaisia esitelmätilaisuuksia, laatuaan maassamme ensimmäisiä, joista vähitellen kehittyi vapaaehtoinen merkittävä valistus- ja luentotoiminta.

Palattuaan keväällä 1867 pääkaupungista Viipuriin hän piti ala-alkeiskoulun huoneistossa esitelmän kullasta, josta tilaisuudesta sanomalehti Ilmarinen (no 18) kertoi seuraavasti: Hra A. Rahkosen luennossa menneenä sunnuntai-iltana (3.5.) oli sangen paljon väkeä, noin 300—400 hengen välillä. Luentoaineena oli kulta, jonka omaisuudesta (nykykielellä ominaisuudesta), valmistamisesta, himosta ja etsimisestä, etenkin Kaliforniassa, hra R. sangen huvittavaisesti kertoi. Päätökseksi lauloi vähäinen joukko lukion nuorisoa erinäisen kauniisti ”Maamme”, joka ilahdutti ja miellytti kuulija-joukkoa hyvin voimallisesti ja suloisesti. Moni oli tullut tähän luentoan toivossa saavansa kuulla jotain jumalista saarnaa ja pani vähän kummakseen kuin

sitä ei tullutkaan. Hyvin harva sen tähden kääntyi takaisin kuin kuuli asian oikean laidan ja aineen. Olisipa tuo nyt sangen hyvä asia, jos tällaisia luennoita saataisiin täällä hyvin usein aikaan ja toivomme siis, että hra Rahkonen, joka on pannut asian alkuun, saisi useita seuraajia noin kauniissa ja ylevässä tarkoituksessa. Ensi sunnuntaina pitää hra Rahkonen jälleen ennennämainitussa paikassa luennon klo 7 illalla. Luennon esineenä on Kalevala ja Lönnrot.

Seuraavaa luentoa kuuntelemaan oli kerääntynyt vielä enemmän väkeä kuin ensimmäiseen, arviolta n. 500—600 henkeä ja monen täytyi kääntyä takaisin, kun saliin ei sopinut. Syystäpä Ilmarinen kirjoittikin väen paljouden johdosta: "Vaan ihmehän se olisikin ollut, jos kansa ei olisi näin monilukuisena tullut kuulemaan omaa hengenlahja-rikasta muinaisuutta, sillä harvalla, hyvin harvalla on Kalevalan kirjaa, josta voisi muinaisten esivanhempaimme oloja, elämänlaatua ja pakanallista uskontoa tutkia. Hra Rahkonen osasi myös esittää, kertoa ja selittää Kalevalasta, sen merkityksestä ja suuresta arvosta kansallisuudellemme ja suomenkielelle sekä myös Kalevalan mainiosta kokoonpanijasta Lönnrotista niin huvittavasti ja kuvaavasti, että kuulijain kasvoissa loisti silminnähtävästi vuoroin keveän huvittavuuden ja vuoroin vakaisen liikituksen tunteet".

On säilynyt Rahkosen kirje tältä ajalta ja siinä hän koskettelee kyseistä luentotoimintaansa. Se on kirjoitettu Viipurissa 27.4.1867 maisteri B.F. Godenhjelmille ja siinä hän valittelee, että suomalaisuus on hävinnyt Viipurista jäljettömiin. Opettajat eivät "kehtaa" laiskuudessaan ryhtyä minkäänlaisiin yhteisiin kansallisiin yrityksiin. Hän oli lähettänyt näille kaavakkeita, joihin olisivat voineet kirjoittaa nimensä ja sitoumuksensa pitämään luentoja kansalle, mutta kukaan ei ollut tullut mukaan hankkeeseen. He olivat vain huomauttaneet välinpitämättömästi: "Panehan asia alkuun, niin sillä aikaa mietimme asiaa". Ja Rahkonen jatkaa kirjeessään: "Tässä kieltäytymisessä on suomalaisten tavallinen verhosyy (= tekosyy). Eihän meidän esi-isämme-kään pitäneet luentoja, miksi sitten mekään. Minä en tahdo kertoa sinulle koulunopettajain suomalaisuuden vastustamisesta, kirjallisuusseuran laiskuudesta ja huolimattomuudesta enkä niidenkään oppineiden herrain ruotsinkiihkoisuudesta, jotka ovat suomalaisista vanhemmista syntyneet, sillä tämä kaikki on hyvin inhoittavaa ja mieltä surkuteltavaa, etten tahdo olla sitä päivääkään näkemässä, sen enempää siitä kirjoittaa yksityisessä kirjeessä. Mutta kunhan aikani myöten antaa, niin kyllä minä heidät kylvetän "Ilmarisessa"; tulkoonpa sitten palkinnokseni kissannaukujaiset eli jonkinlaiset muut pilkkaamiset tahi ei, minusta ykskaikki. Tiedänpähän kuitenkin tehneeni sen tehtävän, mitä isänmaa multa vaatii".

Paitsi osakunta- ja luentotoimintaan Rahkonen otti osaa Helsingissä asuessaan myös "Suomalaisen iltaseuran" ym. yhdistysten rientoihin. Pääharrastuksena hänellä oli kuitenkin kirjallinen työskentely. Lisäksi Rahkonen kuului pieneen "vänrikeiksi" nimitettyyn ryhmään, jonka piirissä viiden miehen voimalla ryhdyttiin suomentamaan Vänrikki Stoolin tarinoita.

Keväällä 1869 muutti nuori kirjailija Rahkonen Viipuriin osaksi terveydellisistä, osaksi taloudellisista syistä. Viipurissa ja sen ympäristössä hän elikin

sitten kuolemaansa saakka v. 1877 parin vuoden Pietarissa oleskeluaan lukuunottamatta. Kevätpuolella 1870 hän oli opettajana Uuraassa, jonne oli perustettu luotsikoulu, ainoa laatuaan maassamme. Sen olivat perustaneet tammikuussa 1870 uuraalaiset luotsit todettuaan puutteelliset tietonsa ja taitonsa ammatissaan, varsinkin joutuessaan luotsaamaan ulkolaisia laivoja, joiden matkustajien ja miehistön kieltä he eivät osanneet. Anomuksessaan keisarille koulunopettajien palkkaamiseksi he viittasivat myös siihen, että luotsit joutuivat kuljettamaan keisarillisiakin aluksia näiden vieraillessa monesti Suomen aluevesillä. — Koulussa opetettiin tavallisen kansakoulukurssin ohessa myös englantia ja jonkin verran ruotsia ja venäjää.

Uuras oli Viipurin ulkosatama, ainoa Itä-Suomessa, ja purjehduskautena siellä kävi vuosittain yli neljäsataakin laivaa, etupäässä englantilaisia, joten englannin kielen taitaminen oli välttämätöntä. Ei ole tietoa, kuinka syvästi Rahkonen osasi tätä kieltä, mutta joka tapauksessa hän julkaisi pian oppikirjan ”Englanninkielinen lukukirja suomalaisille”.

Loppukesällä 1870 Rahkonen kiersi Antrean pitäjää ristiin rastiin tutkien kansan tapoja, luontoa ja historiaa. Hänen tarkoituksenaan oli julkaista kyseisen pitäjän historia, mutta ankarat sateet keskeyttivät keruumatkan ja hänen oli palattava Viipuriin. Antrean pitäjän kertomus jäi ainaiseksi julkaisematta, mutta osan materiaalista Rahkonen käytti artikkeleihin eri aikakausjulkaisuissa ja lehdissä.

Ymmärtääksemme Rahkosen toimintaa Viipurissa seuraavina vuosina on tunnettava kaupungin kulttuurielämää vuoden 1870 molemmin puolin, lähinnä koulu-, yhdistys- ja sanomalehtioloja. Vuosina 1867—71 ilmestyi kaupungissa sanomalehti Ilmarinen, johon Rahkonen oli kirjoitellut artikkeleita jo opiskeluaikanaan. V. 1871 ilmestyi lehdessä Rahkosen mukailemia otteita Shakespearen Hamletista, joskaan Rahkonen ei ollut ensimmäinen Shakespearen suomentaja. — Kuvaavaa kuitenkin on, että eräät viipurilaiset tuona aikana esiintyivät suomentajina, sillä he saivat nelikielisessä kotikaupungissaan hyvän pohjan kielitaidolleen, jota myöhemmin ulkomaanmatkoillaan ja opiskelullaan paransivat. Jo v. 1864 oli viipurilainen K. Slöör (Santala) suomentanut ensimmäisen Shakespearen draaman Macbethin, joka ilmestyi kirjailijan 300-vuotisjuhlaan, ja viipurilainen Julius Krohn oli ajan ahkerimpia suomentajia. Rahkosen suomennos jäi kuitenkin kesken, kuten moni muukin hänen yrityksistään. Syynä oli ehkä hänen heikentynyt terveytensä ja ehkä myös hänen heikohko englannin kielen taitonsa. Joka tapauksessa hän oli kirjallisuudessamme järjestyksessä toinen, joka oli ryhtynyt tulkitsemaan suomeksi Shakespearen näytelmiä. Vasta v. 1879 Paavo Cajander suomensi Hamletin kokonaan.

Aikakauden viipurilaisia yhdistyksiä olivat v. 1860 perustettu Suomalainen lukuseura ja v. 1870 syntynyt Suomalainen iltaseura. Edellisen olivat perustaneet keskuudessaan kaupungin kauppa-apulaiset, mutta nelikielisenä se ehti toimia vain pari vuotta. V. 1871 perustettiin uusi, suomalainen lukuseura, jonka tarkoituksena oli hankkia sanomalehtiä jäsentensä luettavaksi ja järjestää luentotilaisuuksia. Sanomalehtikirjallisuuden 100-vuotismuistojuhlassa tammikuussa 1871 piti Rahkonen puheen, jossa hän mainitsi, miten

sanomalehdistön tulee herättää kansassa kansallistunnetta. "Historia luo kansallisuuden ja kansa taas vaatii, että sen mieli tutkitaan todelliselta isänmaalliselta kannalta katsoen. — Vaan varmaa on, että tuleva tällöinen vuosisatajuhla, jommoista nyt vietämme, näkee Suomen kansallisuuden korkeammalla kukkulalla ja maamme nykyinen heikkohenkinen ruotsalaisuus on silloin vaan unelma, jota hämmästyksellä muistellaan".

Suomalainen iltaseura syntyi Viipurissa vuotta myöhemmin kuin Helsingissä ja sen päämäärä oli sama kuin helsinkiläisessä veljesseurassa: edistää suomen kielen käyttöä sivistyneissä piireissä. Siinä tarkoituksessa seura järjesti jäsenilleen kokouksia ja "iltaseuroja", joissa ohjelman lomassa nuorisolla oli tilaisuus tanssia ja leikkiä. Seuran tilaisuuksissa kävikin niin paljon väkeä, että tuli sananparreksi: "Väkeä kuin Suomalaisessa iltaseurassa".

Rahkonen toimi vuosina 1871—72 Viipurin merikoulun englannin kielen vt. opettajana, koulussa jonka opetuskielenä oli suomi. Tosin v. 1869 toht. Fr. Polén ym. olivat vaatineet yläalkeiskoulun opetuskieleksi suomea viitaten vuoden 1865 asetukseen ja huomauttaen, että suomalaisten nuorukaisten Viipurista, Karjalasta, jopa Inkerinmaalta asti oli mentävä aina Jyväskylään saakka saamaan korkeampaa opetusta suomen kielellä, kun sitä ei saatu Viipurissa. Koulun opettajat, rehtori Ahrenberg etunenässä, vastustivat ehdotusta ja siihen asia jäi. Tämä vastustus herätti kuitenkin suomalaispiireissä entistä innokkaampaa työskentelyä kansallisen hengen herättämiseksi ja entistä jyrkempiä vaatimuksia sekä seurojen toiminnassa että lehdistössä. Niinpä perustettiin v. 1871 Viipuriin erityinen Kasvatusopillinen apuosasto, joka liittyi Helsingissä v. 1864 perustettuun pääosastoon. Ansio tästä lankei Rahkoselle, jonka lukusalin huoneistossa pitämän esitelmän johdosta toht. Polén otti kysymyksen esille. Yhdistyksen puheenjohtajana toimi Polén ja sihteerinä Rahkonen. Sen tarkoituksena oli "harrastaa ja auttaa nousevan sukupolven sivistämistä ja pyytää koulua ja kotia niin likeisessä yhdistyksessä (= yhteistyössä) vaikuttamaan kuin mahdollista". Sen kokouksissa keskusteltiin ahkerasti kieli-, koulu- ja kasvatuskysymyksistä. Yhdistys oli nelikielinen, mutta kun ruotsalaiset eivät ottaneet osaa kokouksiin, koska niiden pöytäkirja pidettiin suomeksi, pysyi seura "umpi suomalaisena kieleltään ja mieleltään", vaikkapa keskustelussa sai käyttää mitä neljää kieltä tahansa.

Vuosina 1873—74 Rahkonen toimi Pietarissa suomalais-ruotsalaisen kirkkokoulun opettajana. Samalla hän oli mukana Pietarin Sunnuntailehden toimittamisessa kierrellen suurkaupungin suomalaisympäristössä sanomalehden tilauksia keräämässä. Pietarissa asuvien suomalaisten keskuudessa hän koetti pitää vireillä kansallista ja isänmaallista mieltä.

Palattuaan Viipuriin Rahkonen oli edelleen mukana kaupungin erilaisissa sivistysrienoissa. Hän esiintyi v. 1875 perustetun Työväen iltaseuran puhujana, oli Uuraan VPK:n kunniajäsen vuodesta 1876 ja piti puheen, jossa hän eritoten korosti, että sivistys on päässyt laajenemaan, kun "kansan oma kieli on päässyt monivuotisista kahleistaan". Viipurissa asuessaan viimeisinä vuosinaan 1875—77 ei hänellä ollut vakinaista työtä, vaan hän elätti itseään kirjoitelmillaan sanoma- ja kuvalehtiin, ym. Kesällä 1875 hän teki keräysmatkan Suistamolle asti kooten kansatieteellisiä aineksia.

Kun tohtori Fredrik Polén v. 1874 siirtyi Viipurista opettajaksi Kuopioon, Rahkosesta tuli tavallaan kaupungin suomenmielisten johtaja. He kokoontuivat usein Vilken koulun johtajan, runoilija J.H. Erkon kotiin Eliaankadun varrelle, joskus muuallekin, keskustelemaan päivänkysymyksistä. Erkon ja Rahkosen lisäksi keskusteluilloissa olivat mukana maisteri A. Sallmen, kulta-seppä W. Porthan, ym.

Rahkosen terveydentila oli ollut huono koko opiskeluajan osaksi perityn keuhkotaudin, osaksi epäsäännöllisen elämän johdosta. Kevättalvella 1877 hän joutui vuoteen omaksi ja kuoli 35-vuotiaana vapunaamuna 1877 kotonaan Meurosen talossa. Hänet haudattiin Ristimäen vanhaan hautausmaahan; haudalla runoilija Erkko lausui lämpimiä sanoja ystävänsä työstä ja VPK:n laulukkuoro esitti muutamia lauluja vainajaa viimeiselle matkalle saataneille lukuisille suomenmielisille ystäville.

Luonteeltaan Aleksanteri Rahkonen oli herkkä, nopeasti innostuva ja kiivaskin isänmaan asioista puhuttaessa. Kaikki oli uhrattava isänmaan, kansan ja oman kielen hyväksi. Niiden hyväksi tehdystä työstä ei saanut vaatia mitään palkkaa, ja sitä vaatimusta hän itsekkin noudatti ehdottomasti.

Rahkonen ei ollut tuottelias kynäilijä. Paitsi kirjoituksia sanoma- ja seura-lehtiin hän julkaisi vuosina 1865 ja 1867 runokokoelman Sääskien 1. ja 2. osan (parven). Sääskien ensimmäisessä osassa on 17 laulusuomennosta, seitsemän "Vänrikki Stoolin tarinain" runon käännöstä ja kaksi omaperäistä runoa. Toisessa kokoelmassa on kolmattakymmentä omaa runoa ja joukko suomennoksia. Hän oli ensimmäinen "Vänrikkien" suomentaja, jonka suomennoksista onnistuneimpia olivat Sotamarski, Otto von Fieandt, Pilven veikko ja Kuningas. Paavo Cajander, Vänrikki Stoolin tarinain ensimmäinen varsinainen kääntäjä, otti käännökseensä Rahkosen suomennoksista monia säkeistöjä sellaisinaan. Niitä oli myös Julius Krohn kiittänyt. Muutkin laulujen suomennokset, kuten Suomen laulu, Kaikukohon laulu maamme, Kevätlaulu, Väinämöisen soitto, Suomalaisten huokaus ja Oi Suomen lapsi, ovat onnistuneita.

Hänen omaperäisistä runoistaan, joita on viitisenkymmentä, on ensimmäisenä mainittava Leivo, jonka P.J. Hannikainen on säveltänyt. Kyseinen runo "Miks leivo lennät Suomehen" on sekä kieleltään että tunnelmaltaan aito, joskin aihetta ovat aikaisemmin käsitelleet mm. Franzén, Ticklen ja Qvanten runoissaan. Rahkosen runossa leivonen tahtoo nähdä "kauneimman rannan taivaan alla". Hänen parhaimpiin runoihinsa kuuluu myös Imatralla, jonka voimakkaat alkusäkeet ovat

Hongat nuokkuu Imatralla,
luonto näyttää huokaavan.
Pohjantähti taivahalla
on kuin silmä Jumalan.

Toisessa säkeistössä on voimakasta äännemaalailua ja vertauskuvallisuutta:

Vesi kiehuu, koski pauhaa,
 Pälyilevät pisarat.
 Aalto aalloss' etsii rauhaa,
 Jylhät vuoret notkuvat.
 Vuoksi jyskää,
 Kiehuu, ryskää,
 On kuin Jumalattaren
 Kutsu taistoon vapauden.

Rahkosen isänmaallisia runoja on esim. 12-säkeistöinen Maljan esitys Lönnrotille, jonka hän sepitti Savo-karjalaisen osakunnan vuosijuhlaan v. 1867. Aikoinaan J.W. Calamnius piti sitä samoin kuin Imatralla-runoa Rahkosen parhaimpina: niissä on raikkautta ja aitoutta puhumattakaan hyvästä kielestä.

Runojen suomennoksista 1. "lauluehdotuksista" ovat tunnetuimmat kokoelmat Lauluja Suomen neitoisille (1874) ja ennen kaikkea v. 1871 ilmestynyt Lastentarhan lauluja. Sen runoista ovat monet vieläkin suosittuja, esim. Jänis istui maassa, Nouskaa jo lapsikullat, Nyt kyyhkyslakka aukeaa, ym. Sitä vastoin hänen näytelmämukseliansa, kuten Kukka kultain kuusistossa (1868), vähän myöhemmin ilmestynyt Laukkuryssä sekä v. 1872 julkaistu satunäytelmä Ainamo, ovat jääneet unohduksiin. V. 1870 ilmestyi hänen taitavasti suomentamansa operettimukselma Jeannetten häät, jonka kuultuaan Julius Krohn lausahti, niin kerrotaan: "Nyt kuultiin ensi kerran suomea teatterissa". Operetissa esiintyi ensi kerran myöhemmin kuuluisaksi tullut laulajatar Ida Basilier.

Rahkosen kynästä on lähtöisin myös jokunen käytännön kirja. Hän laati saksankielisen Pietarissa painetun matkaoppaan Reisehandbuch für Touristen an dem Wasserfall Imatra in Finnland, jossa on selostettu Imatralle vieviä kulkureittejä, seudun historiaa, luontoa ym. Se oli ensimmäinen tämänlaatuisen matkaopas, jonka avulla hän toivoi Pietarissa asuvien ulkomaalaisten ym. käyvän Suomessa, eritoten Vuoksen varsilla, ja Suomen tulevan tunnetummaksi matkailumaana. Lisäksi hän suomensi N.J. Berlinin toimittaman Lukukirjan luonnontieteessä, johon hän lisäsi Suomea käsittelevän osan, samaten Lukukirjan maantieteessä ja Englannin kielen lukukirjan, kuten sanottu.

Aleksanteri Rahkonen oli ennen kaikkea lyyrikko, sanantaitaja ja luonnonkauneuden havaitsija. Rahkosen runous on verrattavissa oppi-isänsä Julius Krohnin (Suonion) runouteen, ehkäpä parhaimmillaan välittömämpää ja selvemmin suomalaisesta maaperästä lähtöisin. Hän hajoitti kuitenkin voimiaan, kuten muutkin sen ajan runoilijat, opettajan, suomalaisuuden taistelijan, sanomalehtimiehen kesken, joten runous jäi vapaahetkien harastukseksi. Siksi hän on jäänyt kirjallisuuden historiaan vain albumi- ja kalenterirunoilijana ja suomentajana. Hän oli suomalaisen runouden kevtä-laulajia, jonka vaatimaton toive oli

Aina sorja suomen kieli
 Kaikukoon sun huuliltasi.
 Asukohon Suomen mieli,
 Laulaja, sun rinnassasi.